

лизама насталим ван нашег говорног подручја, као што ће истовремено и остварења домаће историографије приближити читаоцима и читатељкама ван граница Србије.

Др Олга МАНОЈЛОВИЋ ПИНТАР

**Jovan Čavoški,
Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962,
Beograd, 2009, 285 str.**

Азија је, у годинама хладног рата, била простор израженог глобалног сукоба. Иако просторно далека, Југославија је, са великим интересовањем, пратила дешавања на том континенту. Пажњи њених дипломата тако није промакао ни конфликт „два азијска цина“, Индије и Кине 1962. године. Сукоб је, у великој мери, дугорочно обликовао не само политику тих земаља већ и спољнополитичке ставове држава које су, попут Југославије, настојале да воде „светску политику“. Играјући улогу насразмерну сопственој економској снази, демографској моћи, општем политичком и војном потенцијалу, за Југославију су односи према Индији и Кини били два пола политике коју је водила у Азији. Суштински, југословенска спољна политика је била разапета између несврстаности и комунизма. Конфликт Кине и Индије био је онај тренутак у коме је Југославија била приморана да бира између Индије, земље са којом је делила заједничке спољнополитичке циљеве, и НР Кине, државе са којом је имала заједничку идеологију и циљеве унутар међународног радничког покрета. Истраживање колеге Чавошког, на конкретном примеру кинеско-индијског конфликта, показује генезу југословенске политике према земљама азијског простора и обликовање суштинских принципа политике неангажованости (несврстаности).

Своје анализе и закључке аутор је заснивао на богатој и по типу и по садржају разноврсној архивској грађи, похрањеној у Дипломатском архиву Министарства спољних послова Србије (Политичка архива и Строго поверљива архива), Музеју историје Југославије – Архиву Јосипа Броза Тита (Кабинет маршала Југославије и Кабинет председника данас су приључени Архиву Југославије), Архиву Југославије (Међународна комисија ЦК СКЈ и Савезно извршно веће). У питању су стенографске и службене белешке, документација о билатералној сарадњи, посетама, сусретима, преписци коју је Јосип Броз Тито свакодневно имао, анализе и елаборати, дипломатски извештаји, директиве, реакције, телеграми, поруке, документација о политичким и економским односима, партијски ставови и закључци о догађајима у свету и југословенској спољној политици. Хеуристичке празнине у архивској грађи југословенског порекла колега Чавошки је успешно премостио истраживањима обављеним у НР Кини и Индији. Посебно важном за разумевање теме каква је „Југославија и кинеско-индијски конфликт 1959–1962“ сматрамо изворну грађу дипломатске провинијенције до које је аутор дошао истраживањима у, до скоро, страним истраживачима недоступним архивским фондовима Архива Министарства иностраних послова НР Кине (архивска грађа за период 1949–1960. и земље – Југославија, Индија, СССР, Бурма, Индонезија, Камбоџа) и Националног архива Индије – Министарство спољних послова (архивска грађа за период 1954–1956. и

земље – Југославија, Бурма, НР Кина). Увид у документацију обе сучељене државе омогућио је аутору дубинско сагледавање и разумевање догађаја какав је кинеско-индијски конфликт и потврдио да значајна улога коју је Југославија играла у Азији у годинама 1959–1962. није политичко-пропагандна фикција коју су креирале југословенске дипломате и политичари, већ реалност коју учевају и са којом рачунају обе стране у сукобу.

Са архивском грађом прожимају се објављени историјски извори (33 зборника грађе). Сматрамо важним да споменемо вишетомне колекције попут: *Foreign Relations of the United States. Central-South Eastern Europe (Yugoslavia) 1955–1957*, Vol XXVI (Washington D. S., 1992), *Spisi Mao Cedunga od osnivanja Narodne Republike I–X*, (Peking, 1987/1996), *Sabrana dela Mao Cedunga VI–VII*, (Peking, 2001), *Izabrani radovi Džavaharlala Nehrua, Izabrana dokumenta o pitanju Tibeta*, (Peking, 2005), *Izabrani diplomatski spisi Džoua Enlaja*, (Peking, 1990), *White Paper: Notes, Memoranda and Letters Exchanged Between the Governments of India and China I–VIII*, (New Delhi, 1963), *Zbornik dokumenata o američkoj politici prema Kini I–II*, (Peking, 2004), *Zbornik dokumenata o pitanju odnosa Kine i Indije na kineskom Tibetu, kinesko-indijskom graničnom pitanju i ostalim pitanjima međusobnih odnosa 1950–1960*, (Peking, 1960), *Pitanje kinesko-indijske granice I–III* (Peking, 1959–1962), *Kolekcija opštih pograničnih sporazuma NR Kine I–III*, (Peking, 2003) и друга. Упоредо са тим коришћени су мемоари и сећања (13 наслова), посебне студије (2), научна периодика (38), историографска, војна, политиколошка, правна литература (103) објављена на српском, енглеском, руском и кинеском језику. Обимна истраживања и по први пут коришћени извори кинеске и индијске провинијенције резултирали су не само високим степеном истражености испитиване појаве већ и значајним померањем наших сазнања о историји кинеско-индијског конфликта и места Југославије у том важном догађају хладног рата.

О истраживачким интересовањима и проблемима које је аутор свестрано испитивао говори структура књиге. Уз инструктивне уводне делове рада (предговор и увод), у којима су дати интерпретативни оквири теме и критички осврт на коришћене изворе и литературу, синтетички закључак и попис извора и литературе, рукопис монографије *Југославија и кинеско-индијски конфликт 1959–1962*. чини девет поглавља. Свако од њих појединачно указује на неки од важних испитиваних феномена а сви заједно граде целовиту и богату слику једне од великих интернационалних криза хладног рата на којој се, уз остало, профилисао и препознатљив идентитет југословенског дипломатског и политичког присуства у Азији.

Сложена питања кинеско-индијске границе и проблеме Тибета аутор је обрадио у првом поглављу рукописа. Дефинисао је спорне територије на кинеско-индијској граници (простор од око 130.000 км²), назначио у којој је мери историјско наслеђе колонијалног периода постало најнепосреднији узрок сукоба, скенуо пажњу на питање Тибета као политички проблем, економски интерес и стратешко питање које је, почев од 1947. године, компликовало односе НР Кине и Индије. Укрштајући доступне изворе и литературу аутор је веома прецизно приказао „компромисни оквир“ унутар кога су били сучељени интереси две младе државе али старе цивилизације, „политичке амбиције“ кинеског и индијског национализма, револуционарне или легитимистичке позиције Пекинга и Делхија у погледима на спорна питања која су оптерећивала кинеско-индијске односе.

Наредна два поглавља монографије посвећена су почецима југословенске политике у Азији и првом путовању Јосипа Броза у Индију и Бурму. У тим деловима књиге аутор је приказао „три фазе“ југословенске политике према азијским земљама идентификујући периоде у којима је она, уз уважавање свих посебности, следила принципе совјетске политике (револуционарна фаза од 1947. до 1949. године), настојала да самостално иступа и развија узајамне везе са земљама Азије унутар Организације уједињених нација (фаза опсервације од 1950. до 1952. године), активно се укључила у хладни рат у Азији као чинилац који демонстрира своје политичко, економско и војно присуство у светској политици (активна фаза продора југословенске политике и економије на простор Азије 1953/54. године). Аутор је уочио да путовање Јосипа Броза Тита у Индију и Бурму представља онај „преломни моменат“ у југословенским односима са земљама Азије када се из „активне фазе“ прешло на планирану и систематски уобличену политику. Потрага за „политичком алтернативом“, која је из загрљаја великих сила „водила“ Југославију ка ближејој сарадњи са земљама азијског простора, посматрана је у овом истраживању на више нивоа: дефинисањем принципа мирољубиве коезистенције, успостављањем блиских односа са Индијом и Бурмом и „отварањем“ проблематике југословенско-кинеских односа „преко азијских канала“. На основу богате архивске грађе, објављених извора и доступне литературе аутор је закључио да је пут Јосипа Броза Тита у Индију и Бурму представљао почетак стабилних односа Југославије са земљама Азије на „јединственим принципима коезистенције“. Истовремено то је била и прилика да се упозна свет који егзистира мимо блокова, одмере конкретне политичке и економске користи које одатле произлазе, задобије лидерска позиција у Азији, подстакне процес успостављања дипломатских односа са Кином, настави даља нормализацију односа са Совјетским Савезом, учини први корак на придобијању индијског руководства за „глобалне циљеве неангажованости“ који прекорачују регионалне оквире афроазијанизма.

У трима наредним поглављима књиге аутор је проговорио о концептуалним разликама унутар покрета неангажованих земаља. Његовој пажњи није измакао ни утицај „идеолошко-политичког чиниоца“ на односе које су Југославија и Индија успостављале са НР Кином. У том контексту посматрано је повратно дејство нормализације и каснијег захлађења односа Београда и Москве, редефинисање ставова унутар комунистичког блока изазвано „отварањем“ процеса дестаљинизације, утицај догађаја у Пољској и Мађарској (1956) на кинеско-совјетске и кинеско-југословенске односе, увлачење сумњи и нетрпљивости у односе КПСС-а и КПК, интензивирање појединачног наступа Кине у земљама „трећег света“, последице „идеолошког расцепа“ на односе Кине са земљама Азије. Заокрет у политичком курсу Кине на унутрашњем и спољном плану, како показује ово истраживање, нашао је одраза у идеолошкој критици „југословенског ревизионизма“, оптужбама да Титова политика „активне мирољубиве коезистенције“ најдиректније сузбија совјетски и кинески утицај у афро-азијским земљама, беспопштеној политичкој конфронтацији са Београдом у Европи и Азији. Истовремено, колега Чавошки је пратио и процес подривања индијско-кинеских односа изазван наглашеним западним утицајима у јужној Азији, активирањем граничног спора и питања Тибета, „формирањем“ јединственог фронта у супротстављању империјализму којим је Пекинг и Индију уврстио у табор својих противника. Тако је, како аутор на основу бројних извора

закључује, Кина посредно одиграла кључну улогу у превазилажењу постојећих неспоразума у југословенско-индијским односима и ближем повезивању две земље на билатералном плану и унутар новоформираног круга неангажованих земаља. Истраживања која је колега Чавошки обавио у архивима НР Кине недвосмислено показују у којој је мери југословенска политика у Африци и Азији била стални предмет пажње Пекинга. Посебно истичемо запажање да је и Београд у Кини, попут Пекинга у Југославији, независно од стварних политичких и економских потенцијала, видео сталног супарника, велики изазов и опасност по своје дугорочне интересе у Азији.

Средишњу тему књиге мр Јована Чавошког представља побуна на Тибету и кинеско-индијски сукоб и разматрање идеолошких несугласица и политичких калкулација које су претходиле оружаном конфликту. Заснивајући анализе на богатој грађи, превасходно кинеског и индијског порекла, аутор је показао у којој су мери некада „ривалске амбиције граничних колонијалних сила“ утицале на нестабилне односе новонасталих држава у Азији. У анализи „конflikта“ аутор је укључио: пораст националне свести народа и племена на кинеско-индијској граници који је битно одређивао природу локалних сепаратизама; наглашена осећања националног престижа, достојанства, самопоштовања карактеристичних за младе државе; политичке, економске, војне и идеолошке изазове пред којима су стајали Пекинг и Делхи; глобалне процесе хладног рата унутар којих су велике силе нескривено исказивале своје стратешке и политичке интересе у Азији; промене у светској политици испуњеној догађајима попут идеолошког сукоба Кине и СССР-а, уочљивог побољшања совјетско-индијских односа, започетог надметања Кине и Индије (а са њом и Југославије) за престиж у Африци и Азији. Такав приступ теми омогућио је аутору да узроке побуне на Тибету, која је подјарила сукобе Кине и Индије, посматра у више равни: сагледавањем неуспеха целокупне друштвено-економске политике НР Кине на Тибету; идентификовањем Нехруових илузија да побуна на Тибету може бити искоришћена као супституција за по Индију повољно решавање граничног питања са Кином; указивањем на делатност специјалних служби САД-а које су помагањем побуњеника и додатним подстицањем сепаратизма на Тибету настојале да дестабилизују Кину и направе кризно жариште које се дугорочно може политички експлоатисати. Разлоге за оружану ескалацију сукоба аутор је видео у унутрашњим тешкоћама обе државе, потреби да „одмере снаге“ на азијском простору и политици СССР-а и САД-а у Азији. У тим деловима књиге посебно су вредне странице на којима је аутор филигрански анализирао спољну политику: Делхија – разапетог између сучељених концепција регионалне и глобалне сарадње, изложеног критици јавности због своје „кинеске политике“, примораног да радикалном активизацијом на дипломатском плану заштити витални интерес Индије у сукобу који је почео на Хималајима и незаинтересованог за ближу сарадњу са неутралним земљама (својеврсни изолационизам), Пекинга – детерминисаног идеолошким догматизмом који је у империјализму и ревизионизму видео истинску опасност, убеђеног да сукоб са Индијом представља део глобалне конфронтације у „трећем свету“ али и спремног да спречи мешање у своје унутрашње ствари, заштити интегритет, суверенитет и међународни престиж, Москве – која је зарад сопствених спољнополитичких приоритета настојала да изгради коректне односе са Индијом и одговори на политичке и идеолошке изазове „заокрета улево“ који је учинила

Кина и Београда – укљештеног између супротстављених тенденција Нехруове спољне политике и оптерећеног настојањима да насталу ситуацију искористи у циљу што чвршћег везивања Индије за сопствене концепције организовања неангажованих земаља и профилисања њихове улоге у светској политици. Аутор је убедљиво приказао догађаје путем којих су Кина и Индија, заједно са Југославијом и СССР-ом, одиграле доминантну улогу у преобликовању односа међу земљама „трећег света“. На тај начин постала је видљива улога коју је Југославија одиграла у интернационализацији индијско-кinesког конфликта. Јасно је дефинисана позиција СССР-а који је у Југославији видео главну сметњу на путу реализација својих циљева у неблоковским земљама. Уочено је до које је мере југословенски ревиизионизам био „кохезиони фактор“ у совјетско-кinesким односима. Скренута је пажња на прецизност и разумевање са којим је југословенска дипломатија пратила догађаје у Азији. Истраживање је показало генезу преваљеног пута који је од дипломатских сучељавања, преко вођења „активне политике“ на граници која се исказивала у индијској доктрини „политике напредовања“ и kinesкој стратегији „оружане мирољубиве коегзистенције“, довео до опште оружане конфронтације Пекинга и Делхија.

„Прва конференција неангажованих или Други Бантунг“ наслов је потпоглавља које засвођује истраживање колеге Чавошког. У њему је аутор приказао дипломатско умеће и аргументе путем којих је југословенска политика, мимо воље великих сила и Кине, успела да понуди алтернативу „одрживог развоја“ земљама различитих историјских искустава и друштвено-политичких система и окупи их око идеје којој су основни заједнички именитељи били прихватање принципа мирољубиве коегзистенције и непристајање на укључивање у војне блокове. У бици за трећи свет, коју је означио сукоб једне неангажоване и једне комунистичке силе, југословенска спољна политика је морала да се определи. Њен избор није само везао Индију за југословенске спољнополитичке концепције, већ и трасирао покрет неангажованих земаља, уравнотежио односе са СССР-ом, пресудно утицао да Запад прихвати реалност рађања света који своју будућност види мимо блокова.

Проф. др Љубодраг ДИМИЋ